

TYSKA FRÅGAN OCH SATELLITLÄNDERNA

Av WIESLAW PATEK

SOVJETUNIONENS höga spel om Berlin och dess tillfälliga utfall mot Finland påverkar givetvis även läget i alla satellitländer.

Ryssland har ingen landgräns mot den fria världen i Europa. Därför måste alla dess förberedelser för ett eventuellt krig — oberoende om de är allvarligt menade eller om de är politiska schackdrag — beröra åtminstone de tre längst västerut liggande östblocksstaterna, dvs. Polen, Tjeckoslovakiet och Östtyskland. I förberedelserna för varje militär aktion ingår självfallet många förflyttningar och truppkoncentrationer samt även omställning av industriproduktionen och en inskränkning av fri- och rättigheter tillika med olika administrativa åtgärder. Å andra sidan måste man betänka befolkningens reaktion och i östblocket dessutom inställningen inom vederbörande kommunistiska parti.

Ryska divisioner från moderlandet har sålunda i sommar förstärkt de ryska trupper som varit förlagda i Östtyskland. Sammanlagt finns det idag omkring 450 000 ryska soldater i detta land. Under hela

september månad har över Polen förts 14 tåg per dag med enbart flytande bränsle samt flera trupp- och vapentransporter varje natt. Koncentrationer av sovjettrupper har observerats på den ryska sidan av den rysk-polska gränsen och i Polen längs den östtyska gränsen. Samtidigt har tjeckiska trupper intagit ställning vid gränserna till såväl Öst- som Västtyskland. I somras avslutade man utstakningen av den sistnämnda gränsen och 200 till 400 meter bakom den, inne på tjeckiskt område, finns inte mindre än tre rader taggtråd, bevakade i »vanlig ordning» dvs. från tätt förekommande vaktorn med kul-sprutor och strålkastare etc. Utmed denna linje utplacerades minor inom en bred landremsa, vilken bevakas av patruller med hundar. Befolkningens rörelsefrihet inom ett område på 3-5 km längs gränslinjen är ytterst begränsad och trafiken är väl bevakad. Liknande anordningar finns som bekant sedan flera år vid den tjeckisk-österrikiska- samt vid de öst-väst-tyska gränserna. Tillsammans med den nu uppförda Ulbricht-muren avskärs därmed hela Östtyskland och

Tjeckoslovakien till lands från västerlandet.

Den röda flottan samt de obetydliga polska och östtyska flottorna fullbordar denna militära isolering från Östersjöns sida.

På detta sätt har Chrusjtjov avskurit sina västallierade inte enbart från den fria världen, utan även från varandra. Om något skulle inträffa i ett av dessa länder blir det fullständigt isolerat. Den fara som uppstod 1956, då den s. k. polska oktoberrevolutionens anda hotade att sprida sig över till Östtyskland, är idag fem år senare på förhand eliminerad.

De ovannämnda trupperörelserna har skett under förevändning av Warszawa-paktens manövrer, vilka pågick under oktober–november 1961. Pakten, vilken påtvingades samtliga satelliter 1955 som ett svar på Atlantpaktens bildande, omfattar förutom Sovjetunionen, Polen, Tjeckoslovakien, Östtyskland (sedan januari 1956), Ungern, Albanien (kan dock knappast räknas som medlem idag), Rumänien och Bulgarien. Formella likheter mellan de bägge pakterna markeras bl. a. av en rådgivande kommitté, vilken som politisk »övermyndighet» (i verkligheten bestämmer givetvis Moskva över allt) skulle motsvara NATO:s ministerråd. Medan likheterna är ytliga så är däremot skillnaderna mycket väsentliga. Varje stat kan t. ex. när som helst lämna Atlantpaktens — en sådan bestämmelse finns däremot inte i

östblockets försvarsorganisation. Blotta förslaget av premiärminister Imre Nagy att Ungern hösten 1956 skulle utträda ur Warszawa-pakten och förbli neutralt var nog för att ryska pansarförband skulle sättas in i den blodiga interventionen på Budapests gator. Utrustningen av de arméer, som ingår i Warszawa-pakten, är genomgående av ryskt ursprung eller patent — i sistnämnda fall tillverkas den huvudsakligen i de tjeckiska Skodaverken, i Polen, delvis i Ungern samt i Östtyskland. Bl. a. är satellitstyrkorna utrustade med ungefär 12 000 ryska stridsvagnar, varav en del av den tunga »Stalin»-typen.

Satelliternas väpnade krafter räknar idag nästan en miljon man och dessutom 300 000 i säkerhetsstyrkor. Dessa arméer är fördelade på 65–70 divisioner. Sammanlagt är de alltså tre gånger större än NATO:s styrkor i Europa. Polen förfogar över nio motoriserade och 4 pansardivisioner, Tjeckoslovakien över 12 resp. 2 samt Östtyskland över 4 resp. 2. Dessa tre västsatelliters styrkor har i samband med de ovannämnda manövrerna (dvs. Berlinkrisen) ökat med ungefär 20 proc. från omkring 600 000 till över 700 000 man. Många reservister har inkallats och inga värnpliktiga har hemförlovats.

I årets höstmanöver deltog ryska, polska, tjeckiska och östtyska trupper och krigsövningarna var huvudsakligen förlagda till tysk mark. I vissa fall har man emeller-

tid observerat mindre östtyska enheter i såväl Polen som i Tjeckoslovakien. Ungefär två polska divisioner och antagligen samma antal tjeckiska övade i gengäld på östtyskt område. I varje fall har tjeckiska befälhavare och kvartermästare för raketförband besökt flera platser i Niedersachsen och några tjeckiska avdelningar har varit förlagda endast trettio km från Berlin. Med ett par undantag har dessa förflyttningar, särskilt när det gäller sovjetdivisionen, fortsatt trots att manövern formellt avslutats. Men den av Chrusjtjov framkallade Berlinkrisen — som president Kennedy sade i höstas — har inte ännu lösts och den oerhört stora ökningen av Sovjets militärbudget för nästa år med 30,4 miljarder rubel, dvs. hela 35 %, vittnar bäst om Moskvas verkliga intentioner.

Vad representerar då dessa tre västliga satellitarméer politiskt — vilka tillsammans håller Rysslands strategiska förterräng?

De polska stridskrafterna, åter »poloniserades» efter Gomulkas revolt 1956. Arméns högsta ledning som tidigare bestått uteslutande av ryssar — över 100 till antalet — »hemförlovades» nästan helt tillsammans med den dåvarande ÖB — sovjetmarskalken Rokossovskij. Det var på hans tid som ungefär 200 polska officerare hade fysiskt »likviderats» och tusentals utrensats. Inom infanteriet var till sist nästan alla befälhavare ända ned till majors grad ryssar. Inom flot-

tan, flyget, pansartrupperna, artilleriet, samt inom de tekniska förbanden var befällets förryskning ännu starkare. Poloniseringen, i och med omvälvningen 1956, har tyvärr inte visat sig vara långvarig. Instruktorerna började så småningom återkomma från Sovjet under 1960 och generalstabschefen för den polska armén, general Bordzilowski — en av de få ryska officerare som stannat på sin post efter 1956 — har tillsammans med en annan ryss i polsk uniform, general Urbanowicz och den polske »stalinisten» general Witaszewski i år slutfört utrensningen av 500 högre officerare bland vilka det fanns för många »opålitliga». I slutet av september utnämndes i stället nio nya generaler och ett par tiotal överstar. Samtidigt avslutades den sedan i fjol pågående omorganisationen av de polska stridskrafterna, som nu liknar de övriga ländernas i Warszawa-pakten. I och med denna omorganisation försvann de sista spåren av det polska försvarets relativt självständiga karaktär som det fick efter oktoberrevolten 1956. De polska politrukkerna fick i år en ny ställning inom samtliga enheter och blev befälhavarens närmaste man. Deras uppgift blir att svara för de yngre officerarnas och soldaternas politiska utbildning. De kommer att få högre militära grader, men deras uppgift torde bli mycket svår, eftersom den polske ÖB, generalen Spychalski, och försvarets chefs-

politruk Jaruzelski förklarat att det inom polska armén råder en »ideologisk kraftlöshet».

Sovjet lät omskolningen av polackerna i ideologiskt hänseende ske under tjeckernas och östtyskarnas översyn — detta för att undvika egen inblandning. Redan på försommaren avlade representanter för den tjeckiska armén ett besök i Warszawa som svar på den polske överbefälhavarens tidigare visit i Prag. Det gällde det framtida samarbetet mellan de bägge krigsmakterna och man utbytte »ideologiska erfarenheter». Tidigare hade en polsk militärdelegation besökt Östtyskland i samma syfte. Även ryska enheter stationerade i Polen har under de senaste månaderna börjat »fraternisera» med sina polska vårdar. Man har t. o. m. i vissa kaserner inkvarterat både polska och sovjetryska soldater. Hittills har de sistnämnda levat i fullständig isolering. Dessutom finns det i Polen liksom i Tjeckoslovakien betydande gränsskyddskårer och en på nytt tillväxande säkerhetstjänst.

Hela denna »omskolning» av polska militärer gav visserligen föga resultat, ty i början av november offentliggjordes i de polska tidningarna flera deserteringar, vilka ägt rum samtidigt i icke mindre än fyra vojevodskap: Bialystok, Kielce, Olsztyn och Zielona Góra. Om de polska förbanden skulle möta NATO-trupperna i fält, så skulle antagligen — om motståndarna inte var västtyskar — antalet så-

dana deserteringar öka mycket kraftigt. Detta gäller även de tjeckiska soldaterna — om omständigheterna blir gynnsamma kommer även de säkert att använda sig av dem.

Östtyska armén bildades först som polisstyrka — s. k. Kasernierte Volkspolizei — och hade tämligen tidigt upprustats med både artilleri, flygplan och stridsvagnar. I januari 1956 förvandlades den »inför hotet av den västtyska upprustningen» till Nationale Volksarmee, som formellt räknar 120 000 man, men faktiskt omfattar omkr. 200 000. Dessutom finns det halv-militära »Kampfgruppen» vid industriföretag på ungefär en kvarts miljon man. Vidare Gesellschaft für Sport und Technik, som har en halv miljon medlemmar och står under militärt kommando, »Pionier» för barn från sex år samt ungdomens tvångsorganisationer. Slutligen finns det tre slag av poliser: Grenzpolizei, Bereitschaftspolizei (beredskapstrupper) och Territoriale Polizei, dvs. säkerhetstjänsten. Dessa tre organisationer förfogar över sammanlagt 150 000 man. Det betyder att det finns en polisman på ungefär 100 medborgare — ett ganska märkvärdigt förhållande.

F. d. Hitlerofficerare och nazipampar samt preussiska traditioner spelar en mycket framträdande roll i samtliga dessa militära organisationer. Som exempel kan bl. a. nämnas general Heinz Lassen,

grundare av Hitlerjugend och medlem i Nazipartiet sedan 1928, och general von Lensky, vilken sedan 1939 var domare i det speciella Volksgerichtshof i Berlin och dömde många polacker, holländare och tyska motståndsmän till döden. Även i riksdagen i Pankow sitter — inom parentes sagt — icke mindre än 48 f. d. nazipampar. En av dem, borgmästaren i Weimar Steidel, presiderade t. o. m. i år under en minneshögtid som hölls för nazismens offer i koncentrationslägret Buchenwald, trots att han själv var medlem i nazistpartiet sedan 1932 och dekorerades av Hitler med »riddarjärnkorset». Östtysklands kommunistiske diktator Ulbricht erkänner öppet, att det inte spelar någon roll vad en människa gjort tidigare — däremot är det av största vikt om vederbörande idag lyder det kommunistiska partiet.

I samband med den i somras av Chrusjtjov framkallade internationella krisen har vissa företag inom krigsviktiga industrigrenar i Polen, Östtyskland och Tjeckoslovakien delvis omställt produktionen. Förändringarna är dock inte så omfattande och — med förbehåll att östblockets tunga industri faktiskt hela tiden arbetar för krigsbehov — ger den snarare intryck av att tillhöra det kalla krigets arsenal. Östtyskarna å sin sida tänker dessutom radikalt ändra på sin 7-årsplan, vilken löper fram till 1965. I samband med eventuella nya skärpningar i Berlinkrisen befaras

i Pankow att handelsutbytet med Västtyskland kommer att avbrytas och man föredrar därför att ytterligare stärka de ekonomiska banden med Sovjetunionen. Detta förslag, som ligger helt i linje med Moskvas intressen, framkastades i mitten av oktober av Karl Mewis, ordförande i östtyska planeringskommissionen. Censuren har skärpts något, men vissa saker pekar på att man strävar i motsatt riktning. Högre polska militärer instruerade t. ex. journalister att skriva »kraftigt» och bygga upp stämningen mot västerlandet utan att bry sig om att det kan förorsaka panik. Gomulka själv sade i höstas i ett annars lugnande tal att ännu flera militära transporter kan komma att passera Polen. Hela detta tillvägagångssätt låter förstå att kommunisterna genom sådana uttalanden och åtgärder vill påverka stämningen hos de fria folken och på detta sätt utöva press på de västerländska regeringarna. Men resultatet blev helt annorlunda. Guldpriset — den främsta ekonomiska barometern — har t. ex. inte ändrat sig i Västeuropa under de sista sex månaderna. Däremot har det förekommit en allmän hamstring av livsmedel bakom järnridån. Mest irriterades dock polackerna av den ekonomiska hjälpen åt Östtyskland, vilken under rysk press måst lämnas på villkor som är obekanta för den polska allmänheten. Polackerna tvingas hjälpa det näs-

tan fullständigt kollektiverade Östtyskland med leveranser av kött, smör och socker och även stora mängder säd, som de själva måste importera — upp till 1,6 milj. ton per år — från USA, Kanada och Ryssland. Hjälpen till Ulbricht kan äventyra den nuvarande polska utrikeshandeln och hela Polens ekonomi.

Allt detta oroar naturligtvis befolkningen i det av kriget hårt prövade Polen och sätts i samband med de ryska atombombproven, med Sovjetunionens krav på Finland och framförallt Berlinkrisen. Ulbricht-regimen har aldrig, inte ens av kommunistledarna, betraktats med förtroende i Polen och Tjeckoslovakien och idag anses den med rätt eller orätt vara skyldig till den rådande internationella spänningen. Den östtyska politiken beskrives i den polska pressen såsom »klumpig» och rent av farlig för freden. I en hel rad polska gränsstäder såsom Gubin, Slubice och Zgorzelec, har allvarliga massdemonstrationer uppstått mot den tyska kommunistregimen. Även Sovjet betraktas som skyldig till den rådande internationella spänningen och i slutet av oktober utbröt i Polen större demonstrationer mot den 22:a partikongressen i Moskva, mot ryssar och kineser samt mot »marxister» över huvud taget. 25 sjömän arresterades i Gdynia för att de på stadens torg skrattade ut det nya ryska parti-programmet. Befolkningens vrede

riktar sig även mot den polska regeringen för att den i ett så spänt internationellt läge inte lättat på det antireligiösa trycket, som råder sedan två år tillbaka. Sedan i höstas har kristendomsundervisningen uteslutits från samtliga polska skolor. Prästerskapet har trotsat regeringens dekret om påbjuden registrering av religionsundervisning i privata hem och kyrkor. Den ateistiska regeringen tog — enligt Lenins beprövade taktik — ett steg tillbaka, men nya anfall kan komma senare. I Torun försökte en folkmassa på tusen personer att återerövra en klosterbyggnad, som beslagtogs i september för ett världsligt ändamål. Även rop som »Ned med Gomulka» och »Bort med Chrusjtjov!» hördes på sistone i Polen.

I Östtyskland röstar man, som man brukar säga, »med fötterna». Sedan sexton år tillbaka har tre miljoner flyktingar på detta sätt uttryckt sin avsky mot kommunismen och även efter Ulbrichtmurens uppförande den 14 augusti riskerar människor varje dag liv och lem för att komma över till friheten. Bl. a. har under denna tid ett så stort antal gränsvakter flytt att man skulle kunna sätta upp tre kompanier. Den stränga censuren försvårar för övrigt, liksom i Tjeckoslovakien, fri förmedling av nyheter som talar om sanningen om de hatade regimerna. Nästan ingenting blev t. ex. bekant om att de stora tjeckiska kolgruvorna i

Ostrava-distriktet i somras råkade ut för en 3-veckorsstrejk och att flera andra oroligheter med ekonomisk bakgrund ägde rum i hela landet under 1961.

Situationen för de tre kommunistiska regimerna i Prag, Warszawa och Pankow försvårades ytterligare genom det andra dråpslaget mot »Stalin-kulten» vilket utdelades på den 22:a partikongressen. Medan Gomulka-omvälvningen 1956 i sin allmänna tendens och särskilt i förhållandet till kyrkan och bönderna gått långt från Stalinepokens metoder, så har de tjeckiska och östtyska partierna inte tagit avstånd från sin tidigare politik och även kraftigt angripit sin polske granne för »liberalism». Chrusjtjov har gjort sig mycken möda för att övertyga sina västliga bundsförvanter om att de tillsammans bildar en stödtrupp för hela det socialistiska lägret och följaktligen måste bilägga alla ideologiska tvister sinsemellan. För Chrusjtjov är varje prorysk regering bra oberoende om den består av tidigare »stalinister» eller inte. Här har vi svaret på frågan varför Ulbricht — som ett undantag inom hela östblocket — sitter kvar sedan 1945, då han kom i marskalk Zjukovs följe till det fortfarande brinnande Berlin. Ulbrichts ökända fräckhet, hänsynslöshet och servilism har hjälpt honom på hans post under alla dessa sexton år. Han kallas av sina motståndare inom partiet för »mannen som vållade Thielmanns

död». Stalin ville rädda denne förgrundsfigur inom den tyska kommunismen, men Ulbricht, som inte ville ha några medtävlare, svarade att den tyska arbetarklassen behövde en martyr. Ulbricht klarade sig undan helskinnad från den 20:e partikongressen 1956, som medförde den första avstaliniseringsvågen. Inte heller nu efter den 22:a kongressen kan några ändringar förväntas inom hans parti. Under ett tal i Volkskammaren i slutet av november 1961 hade han nämligen fastslagit att utrensning av stalinister i det östtyska Einheitspartei hela tiden pågått i etapper och han har redan hunnit att föreställa sig själv som en renodlad »Leninist».

Gomulka har vid ett tidigare tillfälle också förklarat att förutvarande rensningar inom polska partiet redan har åstadkommit den effekt som ryssarna syftade till på sin sista partikongress.

Det kan utan tvivel sägas att i det polska kommunistpartiet sitter såväl »stalinister», t. ex. ovannämnde general Witaszewski, ambassadör Mazur och vice premiärminister Roman Nowak, som »liberaler» t. e. statspresident Zawadzki och ÖB-generalen Spychalski m. fl. I den kommunistiska terminologin kallas de för »dogmatiker» respektive »revisionister», eller »sektbildare».

I det tjeckiska partiet är medlemmarnas ideologi mera enhetlig. Under mellankrigsperioden lyckades det — som då hela tiden ver-

kade som legalt kommunistparti — att bygga upp en solid organisation. Märkligt nog förstördes inte denna organisation vare sig av Gestapo eller av Stalins utrensningar. Stommen i det tjeckiska partiet var och förblev nästan uteslutande stalinistisk. Slanski och hans elva »medbrotslingar» som hängdes tillsammans 1953 rehabiliterades aldrig efter Stalins död. Liknande rehabiliteringsprocesser eller åtminstone offentliga deklARATIONER som förekom i Sovjet och Polen kom aldrig till stånd i Tjeckoslovakien. Det talades då och då om personskiften, men hittills har inte nya ideologiska vindar blåst. Inte ens någon uppmjukning av den kyrkliga politiken har ägt rum såsom skedde tidvis i Polen och i Ungern i samband med revolterna 1956. Den sedan flera år häktade primas, ärkebiskop Berans, öde är fortfarande obekant och påvens gratulationsbrev på 50-årsdagen av hans prästvigning, vilken offentliggjordes för icke länge sedan, kom honom såvitt man vet inte tillhanda. Ytterligare bevis för de ateistiska tendenserna finns i den nya grundlagen, som antogs 1960. Den betraktar Tjeckoslovakien, liksom Sovjetunionen, som en »socialistisk stat på väg mot kommunismen», medan de övriga folkdemokratierna ännu är »på väg mot socialismen». Genom denna konstitution förpliktas staten att avskaffa de »religiösa fördomar» som ännu finns kvar i samhället.

Den första avstaliniseringen, som förkunnades på den 20:e partikongressen i Moskva, har lämnat de tjeckoslovakiska ledarna oberörda. Efter den 22:a kongressen kommer de förmodligen att klara sig än en gång. Förflyttningen av president Klement Gottwalds sarkofag från det för honom speciellt byggda mausoleet i Prag samt rivningen av den största bronsstatyn av Stalin i världen — statyplatsen har förvandlats till en lekplats för barn — hör enligt de tjeckoslovakiska ledarnas åsikt utjämnade tidigare felaktiga uppfattningar om den bortgångne ryske diktatorn.

Trots detta är det inte uteslutet att ideologiska skiftningar och personutbyten på ledande poster i Sovjet och övriga östblocksländer, så småningom kommer att bli följden av den senaste Moskva-kongressen. Detta kan i sin tur betyda en — låt oss säga kortvarig — skärpning (för att dölja svagheter i positionerna) eller också tvärtom en uppmjukning av konflikten om Berlin. Västerlandet bör emellertid inte låta sig luras av sådana tillfälliga förändringar i den kommunistiska taktiken, utan snarare följa general Clays råd, då han säger att om Chrusjtjov absolut vill ha ett krig, så kan ingenting hindra honom. Vill emellertid den ryske regeringschefen inte ha en väpnad konflikt, så kan det inte skada västerlandet att visa fasthet och beslutsamhet.